

НОВИ ПРИЛОЗИ СРПСКОМ ПРАВОПИСУ

(Зборник радова са научног скупа
„АКТУЕЛНА ПИТАЊА СРПСКОГ ПРАВОПИСА”
одржаног у Андрићграду 13.10.2018)

Матица српска • Нови Сад
Андрићев институт • Вишеград
2019

Срејшо З. Танасић

Институт за српски језик САНУ

Одбор за стандардизацију српског језика

ОДБОР ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И ПРАВОПИС

У раду се говори о улози Одбора за стандардизацију српског језика у праћењу и истраживању правописне проблематике и изради основног правописа и правописних приручника. Од оснивања Одбора ова проблематика била је предмет његове пажње; Одбор је на почетку свога дјеловања утврдио став да је нужно да српски правопис буде колективно дјело, а да издавач правописних публикација треба да буде Матица српска. Данас, кад се разматра актуелно правописно стање и траже начини како да се унаприједи правописна нормативистика, потребно је подсјетити се на закључке и начела које су у вези с тим утврдили Одбор и његова Правописна комисија. Нужно је да се отклоне нека непотребна одступања од прокламованих принципа у раду на истраживању правописне проблематике и изради инструмената правописне норме и да се при изради нових издања *Правописа* остварује сарадња са Одбором за стандардизацију српског језика и његовом Правописном комисијом, као што је то било у ранијем периоду. То је начин и да се превазиђе извјестан застој у раду Правописне комисије и унаприједи сарадња између ње и приређивача правописа.

Кључне речи: српски језик, правопис, правописна норма, Одбор за стандардизацију српског језика.

Иако је међу нама неколико чланова Одбора за стандардизацију српског језика, због теме овог излагања и због других који слушају, овај реферат нужно је започети краћим представљањем Одбора за стандардизацију српског језика: ко га је, када и с којим циљем основао. Када је крајем двадесетог вијека дошло до раскида српско-хрватског језичког заједништва, српским лингвистима је, прије него држави, било јасно да је у новим околностима нужно дефинисати српску језичку политику и организовано је проводити. Убрзо се родила и остварила замисао да се оснује Одбор за стандардизацију српског језика. Основан је прије двадесет година, 12. децембра 1997. године, из потребе

да окупља стручњаке за српски језик и институције које се научно баве српским језиком на његовом цјелокупном говорном простору и из потребе за језичким планирањем које би водило адекватној језичкој политици и пракси, нарочито нужној у новим државним приликама и новонастајућим међународним околностима. Циљеви оснивања Одбора су обједињавање људи од струке и науке с цјелокупног српског говорног простора око програма истраживања језичке проблематике, систематско нормирање српског језика, с екавским и ијекавским изговором, свеобухватно и у појединостима, и израда одговарајућих докумената и приручника, као и доношење аката који би обезбеђивали проходност мјеродавних иновација у нормативистици и језичкој пракси, доприношење међународној сарадњи институција и стручних појединаца са странама и уклапање српског језика и србистике у међународне стандарде, те унапређивање сарадње с државним органима како би србистика, и материјално, и кадровски, и програмски, могла јачати и оспособљавати се за адекватно реаговање на нове изазове (Из Споразума о оснивању Одбора за стандардизацију српског језика, уз извјесна скраћивања). Оснивачи Одбора су три академије наука и умјетности: САНУ, ЦАНУ, АНУРС, Институт за српски језик САНУ, Матица српска, факултети из Србије, Републике Српске и Црне Горе на којим се студира и изучава српски језик, те Српска књижевна задруга. Одбор представља стручно тијело које данас обједињује све институције и највећи број појединаца од струке, који су постигли готово једногласан став о најважнијим питањима у вези са статусом српског језика у Србији и на цјелокупном српском говорном подручју. Задатак Одбора је и да предлаже мјере које би унаприједиле положај и значај српског језика и писма. Такође, неподијелено је мишљење струке да се о српском језику и ћирилици мора водити стална и организована брига, како на плану његовог изучавања на свим нивоима тако и на осавремењивању и популарисању његове норме. Тим прије што је српски језик кроз другу половину двадесетог вијека постајао све више запуштен, како у погледу његовог статуса тако и у погледу дограђивања, осавремењивања и примјене његове норме.

Одбор полази од неспорне чињенице да језичку политику воде заједно држава и струка: језичко планирање врши струка у тијесној сарадњи с државом, а језичку политику проводи држава у сталној сарадњи са струком. Први предсједник Одбора био је академик Павле Ивић – од оснивања 1997. до своје смрти 1999, затим академик Милка Ивић до јануара 2001, отада је на његовом челу био академик Иван Клајн – до 12. децембра 2017, када је на своју молбу ослобођен те дужности.

На подстицај Одбора, од оснивања до данас, урађен је и објављен низ капиталних дјела нужних за осавремењивање стандарднојезичке норме на граматичком и лексичком плану: *Обрајни речник српскога језика* Мирослава

Николића (2000), *Речник српскога језика* у редакцији Мирослава Николића (2007, 2011). У едицији „Прилози граматици српскога језика” објављена је у две књиге *Творба речи у савременом српском језику* академика Ивана Клајна (2002 и 2003), *Синтакса савременога српског језика: њросића реченица* групе аутора, у редакцији академика Милке Ивић (2005), *Лексикологија српског језика* Рајне Драгићевић (2007), *Фонологија српскога језика* Снежане Гудурић и Драгољуба Петровића (2010), ове године изашла је *Сложена реченица у савременом српском језику* групе аутора, у редакцији академика Предрага Пипера. Објављена је и *Нормативна граматика српског језика* у екавској и ијекавској верзији академика Предрага Пипера и Ивана Клајна – те на осавремењивању правописне норме.

Правописна проблематика српског језика заузима важно мјесто у бризи Одбора око усавршавања и осавремењавања стандарднојезичке норме, односно у бризи о изграђивању српске језичке културе. То је и званично истицано, на примјер у Одлуци Одбора поводом објављивања треће верзије *Правописна – њриручника за школе* 2001. године, између осталог, каже се „Ортографски вид писмености није најважнији у језичкој култури (важнији су други видови писмености, синтаксички, стилистички и лексички, односно терминологија...), али је најупадљивији и највидљивији, поготову кад је праћен озбиљнијим огрешењима о добре обичаје и прихваћене норме” (Брборић и др. прир. 2017: 102)¹. Сасвим је логично што, уз друге комисије, Одбор има и Правописну комисију – пун назив: Комисија за праћење и истраживање правописне проблематике – Ком. бр. 5). Она је основана непосредно по оснивању Одбора 1998. године и на првој конститутивној сједници за њеног председника изабран је проф. Мато Пижурница, усвојен је нацрт плана рада, док је на другој сједници план прецизиран и допуњен. Надаље, у списима Одбора за стандардизацију налази се опширна биљешка са треће сједнице Комисије, на којој се дискутовало о тада актуелној правописној проблематици. Исте године, у новембру, одржана је четврта сједница Правописне комисије, на којој се расправљало о томе како организовати праћење правописне пробле-

¹ Овдје је, у садржају књиге, ова одлука означена као бр. 18, а на крају те одлуке она је означена као одлука бр. 19. Очито је дошло до неспоразума. У књизи у којој је објављено 50 одлука Одбора ова је у Садржају наведена као одлука бр. 19, али се у Садржају јавља празнина: наводи се одлука означена као бр. 11, па сљедећа као бр. 13 (Брборић Б. и др. прир. 2006). У књизи Брборић и др. прир. 2017 све одлуке су у Садржају нумерисане, али на крају сваке одлуке не стоји њен редни број. А, с друге стране, уочио сам, рецимо, да двије одлуке на крају текста носе исти број – 31: она у садржају означена као бр. 31 „Невоље с називом државне заједнице” (стр. 181–187) и сљедећа у Садржају нумерисана као бр. 32 „Потребна је деликатнија интерпретација” (188–190). Очито ће при сљедећем објављивању одлука бити потребно средити и нумерацију.

матике и како организовати рад на даљем рјешавању правописне проблематике – што је као значајно ушло и у сам назив ове комисије, а што је на одређен начин и тема нашег данашњег скупа. И у 1999. години Правописна комисија је била врло активна, а правописном проблематиком бавила се и Комисија за односе с јавношћу и решавање неодложних питања. Ова посљедња комисија говори о верификацији по предвиђеној процедури треће верзије *Правописа* (Списи 2, 1999: 137–138), а Правописна комисија, између осталог, на сједници од 9. новембра 1999. године разматра и питања како организовати праћење правописне проблематике и рад на даљем рјешавању правописне проблематике, а предлагани су принципи за давање рецензије и мишљења чланова Комисије о правописним приручницима (Исто, 198–200). Од оснивања Правописне комисије рад на изради правописних књига у Матици српској одвијао се у тијесној вези с том комисијом.

У 2001. години три пута су заједно засједале Правописна комисија и Комисија за стандардни језик у школству, администрацији, издаваштву и јавним гласилима. На првој сједници, 4. маја 2001, са дневним редом: 1. Усвајање извештаја приређивача *Правописа српског језика* Матице српске о раду на правописном пројекту; 2. Измене, допуне и усавршавање постојећег правописа у наредном периоду; 3. Разно. Извештај приређивача *Правописа* односи се на завршетак посла око помињане треће верзије *Правописа – приручника за школе*. Тим поводом предсједник Правописне комисије Мато Пижурица поставио је питање улоге Правописне комисије и изнио став да она „(а) прати судбину правописне норме, (б) да сакупља занимљив материјал за њено иновирање, (в) оцењује стварне резултате правописне норме и (г) да се бави и питањима опремања норме правописним приручницима” (Списи 4, 2001: 221). У вези са другом тачком дневног реда закључено је да се на сљедећу сједницу на јесен изађе са списком правописних недоумица, предлогом за редукцију дублета и с предлогом приређивача сљедећег измијењеног и допуњеног издања *Правописа*.

Друга сједница ових комисија одржана је 16. новембра 2001. године с дневним редом 1. Даљи рад на припремању издања правописа; 2. Правописно двојство и недоумице (Велико слово); 3. Разно. Из закључака са сједнице овом приликом издвојио бих неколико:

„1. остаје се на концепцији *Правописа српског језика* коју је, после дуге расправе уобличио Митар Пешикан;

2. рад на *Правопису српског језика* остаје и даље колективни посао јер је то залога српског језичког јединства;

3. сваки квалификовани појединац свој труд треба да угради у основе националне културе, па стога правописи, имајући у виду природу материје у нормативном смислу, не смеју бити ауторски;

4. издавач измењеног и допуњеног *Правописа* треба да остане Матица српска, а пожељно и нужно би било да се, као суиздавачи, појаве институције из Црне Горе и Републике Српске;

5. комисија за праћење и истраживање правописне проблематике треба да одреди редакторе измењене и допуњене верзије, јер остају садашњи приређивачи *Правописа српског језика*” (Исто: 227).

Трећа сједница Правописне комисије (без Комисије бр. 8) одржана је 8. децембра 2001. године у Матици српској. На њој је усвојен *Програм и основна уједињива за припрему измењеног и допуњеног издања Правописа српског језика* 2004. године и именована редакторска група (Мато Пижурица, Милорад Дешић и Бранислав Остојић). Именовани су носиоци припрема документације за измјене и допуне *Правописа*, које ће разматрати Правописна комисија и предлог рјешења послати Одбору на усвајање: Мато Пижурица, Јован Јерковић, Бранислав Остојић (који ће формирати тим), Милорад Дешић и Вељко Брборић, а утврђено је и слjedeће: „Упоредо с овим пословима [...] Јован Вуксановић ће припремити документацију на тему (раније оквирно одређено): Примена правописа у школским уџбеницима” (Исто, 229). Вуксановић је дао предлог из којих ће се предмета и уџбеника у основној и средњој школи узимати грађа за проучавање примјене правописа. Међутим, на том послу није се ништа даље урадило. Комисија за односе с јавношћу и решавање неодложних питања и на сједници од 18. децембра утврдила је *Програм и основна уједињива за припрему измењеног и допуњеног издања Правописа српског језика* 2004. године, пошто га је претходно усвојила Правописна комисија на сједници у Новом Саду 8. децембра 2001, гдје су одређени и редактори *Правописа* (ту су наведени: Пижурица, Дешић и Остојић). Тај документ дала је у виду одлуке Одбора бр. 23 (В. Списи 5, 201–203, под насловом *Озваничење новог правописног програма* – Брборић и др. прир. 2017: 114–116). То је ушло и у Извјештај о раду Одбора у 2002. години и утврђено је да *Правопис* измијењен и припремљен према упутствима има да буде најкасније у мају 2004. године спреман за штампу.

Документација Одбора за стандардизацију показује и да је трећа верзија *Правописа*, она за основне школе, настала на директни подстицај Одбора. То се може прочитати у Одлуци Одбора бр. 18 од 4. јуна 2001. под насловом *Окончан велики њодухвај*, а поводом те верзије *Правописа*: „Проценивши да је друга верзија [школско издање правописа] неподесна за основне школе, Одбор се zaloжио за припрему и треће правописне верзије, подесне за основне школе и најширу јавну употребу...” То је *Правопис српског језика* – *Приручник за школе*, и „Тим поводом, Одбор за стандардизацију српског језика *ујврђује* да су се стекли сви услови за битно унапређење ортографске

писмености” (Одлуке Брборић и др. прир. 2017: 102). Исто тако, Одбор је на сједници Комисије за односе с јавношћу и решавање неодложних питања одржаној 18. децембра 2001. прихватио *Програм и основна уједињена за њремену измењеног и дојњеног издања Правоииса српскога језика 2004. године*, који је, видјели смо већ, утврдила Правописна комисија на својој сједници 8. децембра исте године. Одлука бр. 44 под насловом *Прецизирање и оснаживање њослова око нове редакције Правоииса*, настала је на основу *Подсејника за даљи рад на Правоиису*, који је сачинила Правописна комисија и усвојила на својој сједници 28. новембра.

На подстицај Одбора приређена је измијењена и допуњена верзија *Правоииса српскога језика* у издању Матице српске (2010, било предвиђено за 2004) и његова ијекавска верзија (2014). На тим издањима стоји следеће: „Припрему овог издања, као пројекат Одељења за књижевност и језик Матице српске у организацији Одбора за стандардизацију српског језика, финансирало је Министарство науке Републике Србије, а штампање омогућило Министарство културе Републике Србије”. Међутим, посљедњих година Правописна комисија се није формално састајала. Тако се Одбор није оглашавао поводом закашњелог изласка из штампе новог издања *Правоииса* из 2010, ни оног ијекавскога из 2014, али се и даље назначује да је то пројекат Матице српске „у организацији Одбора за стандардизацију српског језика”. Тиме се напустила блиска сарадња Одбора и његове Правописне комисије са приређивачима *Правоииса*. То ипак не значи да се Одбор није бавио правописном проблематиком, првенствено одговарајући на питања државних органа, радних организација и појединаца на различита питања из домена правописа које језичка пракса намеће. У том послу бивали су ангажовани или консултовани и поједини чланови Правописне комисије – мада је Комисија за решавање хитних и неодложних питања („мали Одбор”) **управо на инсистирање Правописне комисије**, некад давно, донијела закључак да за одлучивање о свим питањима те природе претходно прибави мишљење надлежне комисије или неколико њих.

Одбор за стандардизацију српског језика стално је покушавао, а у посљедње вријеме све чешће и јасније указивао на потребу да се поново успостави ослабљена сарадња између њега и извођача нових верзија *Правоииса*. Тако је и иницијативу за овај округли сто покренуо Одбор. Наиме, у извјештају о раду у 2017. и предлогу плана рада Правописне комисије за 2018. годину речено је да се планира одржавање таквог округлог стола, наравно, у сарадњи с Матицом српском, што је и прихваћено на годишњој скупштини Одбора 12. децембра 2017. Тамо је та замисао изнесена овако:

„1. У наредном периоду се може планирати један **округли сто**, под окриљем Одбора, и на њему би се могла урадити елаборација правописног

стања и видети како даље поступати са правописном нормативистиком. Округли сто би окупио петнаестак најпозванијих језичких стручњака да о правописној проблематици изнесу мишљења и да предложе одговарајућа решења и правце рада у наредном периоду. Ово никако не значи промену правописне норме, али бисмо видели када је оптимално време да се неке слабости отклоне, тј. да се види када је пожељно учинити мање измене и допуне правописне норме. Правописни континуитет се подразумева. Нужно је (у Матици је то и део програма) потпуно нормативно усаглашавање *Правописа*, *Речника једнотомника* и *Нормативне граматике* (сада има, истина ситнијих, неусклађености).

2. Вредело би видети како да се реши проблем **школског издања** *Правописа српскога језика*. Наиме, од 2010. године немамо одговарајуће школско издање и то је озбиљан пропуст. Постоје две могућности. Прва је да се уради одговарајуће школско издање, а друга је да се *Правопис српског језика* (школско издање) Милорада Дешића верификује као школско издање. Овај правопис усклађен је са *Правописом* Матице српске, користи се у нашим школама и има одобрење просветних власти за употребу у наставне сврхе.

Све ово ваља урадити под окриљем Одбора, без наглих поступака, полако и одговорно, све у циљу стабилизације правописне норме и одговорног понашања према важној области српске нормативистике.

Реферати на овом скупу детаљније ће освијетлити поједина питања из правописне проблематике, очекујемо – и указати на извјесне проблеме и евентуалне начине њиховог разрјешавања у будућем издању *Правописа*. Све ће то послужити приређивачима да fino подешавање правописне норме и усавршавање приручника, како стоји у наслову реферата предсједника Правописне комисије Мате Пижурнице, буде успјешније, да се приреди издање *Правописа* који би се могао без промјена користити дуже вријеме.

* * * * *

На крају. Од оснивања Одбора за стандардизацију српског језика правописна проблематика била је предмет његове пажње. Одбор је утврђивао основне смјернице у раду на правописној проблематици и давао подршку Матици српској у изради нове верзије великог *Правописа*, те изради школског издања. Он је, на крају, давао и оцјену завршених верзија израђених правописа и предлог како да се ради на новим издањима. Временом је слабила сарадња Одбора и приређивача нових издања правописа; о том послу није се званично изјашњавала ни Одборова Правописна комисија ни Одбор, како је то било утврђено и једно вријеме чињено. Прекид везе између рада на

Правопису и Одбора и његове Правописне комисије пада у вријеме почетка рада на новој верзији великог *Правописа*, предвиђеног за штампу 2004. године. То извјесно „осамостаљивање” приређивача нових издања *Правописа* није допринијело квалитетнијим издањима правописа. Данас, кад се разматра актуелно правописно стање и траже начини како да се унаприједи правописна нормативистика, потребно је подсјетити се на закључке и начела које су у вези с тим утврдили Одбор и његова Правописна комисија, међу њима и да „Правопис није ауторско дело, него колективна конвенција, коју устројава овлашћена група приређивача...”, из *Подсетника за даљи рад на правопису и око њега* (Брборић и др. прир. 2017: 216).

Нужно је да се отклоне нека непотребна одступања од прокламованих принципа у раду на истраживању правописне проблематике и изради инструмената правописне норме и да се при изради нових издања *Правописа* остварује сарадња са Одбором за стандардизацију српског језика и његовом Правописном комисијом, као што је то било у ранијем периоду. То је начин и да се превазиђе извјестан застој у раду Правописне комисије и унаприједи сарадња између ње и приређивача *Правописа*.

Овај скуп, и дискусије о правопису које ће се организовати и послје овог округлог стола, показале како ће бити то фино подешавање правописне норме у будућим издањима *Правописа*. Оно свакако мора бити такво да се отклони потреба да се врло често нешто мијења у правописним рјешењима, допуњује, да се сваке године не мора објављивати измијењено или поправљено издање.

ЛИТЕРАТУРА

- Брборић Б. и др. прир. 2006 – Бранислав Брборић, Јован Вуксановић и Радојко Гачевић, *Српски језик у нормативном огледалу*, Београдска књига, Београд;
- Брборић и др. прир. 2017 – Вељко Брборић, Јован Вуксановић, Милан Тасић и Срето Танасић, прир. *Одлуке одбора за стандардизацију српског језика*, НМ Либрис и Одбор за стандардизацију српског језика, Београд;
- Списи 2 – Бранислав Брборић, Јован Вуксановић и Радојко Гачевић, прир. *Списи Одбора за стандардизацију српског језика II*, Одбор за стандардизацију српског језика и Институт за српски језик САНУ, Београд, 1999;
- Списи 4 – Бранислав Брборић, Јован Вуксановић и Радојко Гачевић, прир. *Списи Одбора за стандардизацију српског језика IV*, Одбор за стандардизацију српског језика и Институт за српски језик САНУ, Београд, 2001;
- Списи 5 – Бранислав Брборић, Јован Вуксановић и Радојко Гачевић, прир. *Списи Одбора за стандардизацију српског језика V*, Одбор за стандардизацију српског језика и Институт за српски језик САНУ, Београд, 2002.

КОМИТЕТ ПО СТАНДАРТИЗАЦИИ СЕРБСКОГО ЯЗЫКА
И ПРАВОПИСАНИЕ

Резюме

В работе речь идет о роли Комитета по стандартизации сербского языка в исследовании орфографических вопросов, составлении основного Справочника по правописанию и орфографических пособий. Со дня основания Комитета эти вопросы были предметом его внимания; начиная действовать, Комитет определил позицию, в соответствии с которой сербское правописание должно быть коллективным произведением, а издателем орфографических публикаций должна быть Матица сербская. Комитет определял основные направления в работе над орфографическими проблемами и оказывал поддержку Матиче сербской в составлении новой версии большого Справочника по правописанию, а также его школьного издания. По завершении работы Комитет оценивал окончательные версии правописания и давал рекомендации, как работать над новыми изданиями. Со временем сотрудничество Комитета с редакторами новых изданий Справочника по правописанию ослабло; об этой работе официально не высказывалась и Орфографическая комиссия Комитета, как это было установлено и делалось некоторое время. Сегодня, когда рассматривается актуальное орфографическое состояние и ищутся пути орфографического нормирования, следует вспомнить о выводах и началах, установленных в связи с этим Комитетом и его Орфографической комиссией. Необходимо устранить ненужные отклонения от декларированных принципов в работе по исследованию орфографических вопросов и определению инструментов нормы правописания. При составлении новых изданий надо, как и прежде, осуществлять сотрудничество с Комитетом по стандартизации сербского языка и его Орфографической комиссией. Это позволит возобновить работу Орфографической комиссии и активизировать ее сотрудничество с редакторами Справочника по правописанию.

Ключевые слова: сербский язык, Справочник по правописанию, норма правописания, Комитет по стандартизации сербского языка.